

О. В. Маріна, Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди

КОНФЛІКТИ І ШЛЯХИ ЇХ ПОПЕРЕДЖЕННЯ У КОЛЕКТИВІ АКАДЕМІЧНОЇ ГРУПИ СТУДЕНТІВ-ПЕРШОКУРСНИКІВ

Маріна О. В.

Конфлікти і шляхи їх попередження у колективі академічної групи студентів-першокурсників

У статті обґрунтовано зв'язок проблеми конфліктів із стадіями становлення студентської групи; надано їх психолого-педагогічні характеристики; визначено роль конфліктів у встановленні міжособистісних відносин студентів-першокурсників. У статті надано визначення понять „конфлікт”, „міжособистісний конфлікт”, розглянуто умови їх виникнення; визначено стадії перебігу конфлікту. У статті наведено складові конфлікту, досліджено його компоненти; розглянуто різні критерії класифікації конфліктів. У статті досліджено джерела виникнення конфліктів; розглянуто фактори, які підвищують ймовірність виникнення конфліктів. У дослідженні також визначено методи попередження конфліктів в академічній групі.

Ключові слова: конфлікт, міжособистісний конфлікт, академічна група, студенти-першокурсники.

Марина Е. В.

Конфликты и пути их предупреждения в коллективе академической группы студентов-первокурсников

В статье обоснована связь проблемы конфликтов со стадиями становления академической группы, приведены их психолого-педагогические характеристики; определена роль конфликтов в налаживании межличностных отношений студентов-первокурсников. В статье приведены определения понятий „конфликт”, „межличностный конфликт”, рассмотрены условия их возникновения, определены стадии протекания конфликта. В статье приведены составляющие конфликта, исследованы его компоненты; рассмотрены разные критерии классификации конфликтов. В статье исследованы источники возникновения конфликтов, рассмотрены факторы, которые повышают вероятность возникновения конфликтов. В исследовании также рассмотрены методы предотвращения конфликтов в академической группе.

Ключевые слова: конфликт, межличностный конфликт, академическая группа, студенты-первокурсники.

Успішність студентів у навчально-виховному процесі, а надалі і у професійному житті залежить від характеру їх міжособистісних відносин в академічній групі. Сьогодні у психолого-педагогічній літературі багато уваги приділяється вивченню формування культури відносин, створенню психологічного клімату колективу, а ось проблема вивчення і попередження конфліктів у групі однолітків залишається недостатньо розробленою. Вступаючи до ВНЗ, молоді люди розпочинають нове життя, де навчаються самовиражатися, формують нові цілі, завдання і цінності у період функціонування академічної групи. Відомо, що у своєму розвитку будь-яка група проходить стадії становлення, конфліктного періоду, нормотворення, ділової активності і розпаду. Особливо важливо у періоди становлення і нормотворення групи надати необхідної допомоги студентам-першокурсникам, роз'яснити закономірність і навчити шляхам подолання конфліктних ситуацій.

Дослідженню соціально-психологічних явищ в академічній групі та закономірностей її функціонування приділяється велика увага у вітчизняній психології. Добре відомі роботи Б. Г. Ананьєва та його співробітників у Ленінградському університеті (І. П. Волкова, Н. В. Кузьміної, В. Т. Лісовського, М. М. Обозова, В. І. Секуна та ін.). Останнім часом з'явилися дослідження українських психологів (Л. М. Жалдак, П. Г. Лузан, Л. Г. Подоляк, В. А. Семиченко, В. І. Юрченко та ін.).

Становлення і функціонування академічної групи неможливе без таких явищ, як виникнення, попередження і вирішення конфліктів. Проблемою конфліктів у групах однолітків, зокрема, студентських групах, займалися такі вітчизняні вчені, як Є. Дурманенко, І. Зайцева, Л. Лосєва, П. Лузан, та ін. Проблему досліджували також зарубіжні вчені, зокрема, Дж. Капрара, Д. Сервон, Л. Штайнберг та ін.

Метою статті є визначити поняття конфлікту, розглянути існуючі класифікації конфліктів, дослідити причини виникнення і методи усунення конфліктів в академічних групах.

Студенти навчаються в академічних групах, тому їм належить вирішальна роль у формуванні світогляду та ставлень особистості. Студенти більш або менш однорідні за віком, трудовою діяльністю (навчання), рівнем освіти й життєвого досвіду [7, с. 6], тому при роботі зі студентськими групами викладач має справу в основному з групами однолітків.

Важливість ролі академічної групи як колективу у формуванні особистості неодноразово ставала об'єктом дослідження соціологів, психологів і педагогів. Люди не можуть існувати без колективних об'єднань – спільностей і громад, які зберігаються впродовж тривалого часу. Цю тенденцію зумовлено біологічною взаємозалежністю людей, перевагами співробітництва й поділу праці з метою виживання порівняно із зусиллями окремих індивідів, а також винятковою здатністю людей взаємодіяти на основі символічної комунікації [8]. Структура особистих взаємин і структура колективу постійно взаємодіють, впливають одна одну й зближуються тим сильніше, чим краще організована спільна діяльність людей [9].

Як було зазначено вище, у своєму розвитку будь-яка група проходить такі стадії:

- становлення, основними процесами якої є розвиток атракційних стосунків, обмін інформацією, орієнтація на інших і на ситуацію. Цей період характеризується пробними взаємодіями, чемними ввічливими розмовами, стурбованістю через причини невизначеності, відсутністю відомостей;
- конфліктного періоду, основними процесами якого є: незадоволення іншими, змагання між членами, незгода з діями, конфлікт. Упродовж цього періоду критикуються ідеї, того, хто говорить, спостерігається часом погане відвідування занять, ворожість між членами групи;
- нормотворення: у цей час розвивається структура групи, зростає згуртованість і гармонія, визначаються ролі та встановлюються відносини. Цей період характеризується погодженням у правилах пошуком консенсусу, зростанням підтримки;

- ділової активності. Основними процесами якої є: увага до досягнення, висока орієнтація на завдання, акцент на продуктивність. Основними характеристиками процесу є прийняття рішень, вирішення проблем, посилення кооперування, спад емоційності;

- розпаду, за якого відбувається складання обов'язків, зменшення залежності, припинення виконання завдань. Період характеризується жалкуванням, посиленням емоційності.

Підтримуємо точку зору П. Лузана та І. Зайцевої, які зазначають, що колектив академічної групи – це не просто об'єднання індивідів, тут виникають і здійснюють свій вплив взаємодії, які мають характер співробітництва, конкуренції, конфліктів, напруженості [5].

Першокурсникові, що потрапив у нове оточення однолітків, доводиться налагоджувати контакти й налагоджувати відносини часто із зовсім незнайомими людьми. Для налагодження взаємин з однолітками студентам необхідні такі соціальні навички, як уміння дійти взаєморозуміння й домовлятися про взаємоприйнятні умови. Ці навички дозволяють студентам брати участь у взаємодії з однолітками, що забезпечує емоційну підтримку й доступ до соціальних ресурсів через основні міжособистісні відносини, включаючи дружбу, співробітництво. Відносини з однолітками не лише забезпечують підтримку, але й змушують переборювати труднощі. Студент змушений підкорятися груповим нормам, інакше він стає вигнанцем. Він зустрічається з конфліктними ситуаціями, які йому необхідно навчитися вирішувати [2]. Н. Лосєва зазначає, що „конфлікти у ході становлення і розвитку групи не виникають, якщо моральний рівень міжособистісних стосунків у ній досить високий” [4, с. 107]. Розглянемо детальніше поняття конфлікту у педагогічній психології.

Конфліктом є така взаємодія людей, при якій принаймні одна сторона усвідомлює несумісність у мисленні (уявленні, сприйнятті), почуттях, волі з іншою стороною таким чином, що у своїх діях вона нашоується на протидію іншої сторони і відчуває це як нанесення їй шкоди [6].

У контексті дослідження нас цікавить міжособистісний конфлікт – ситуація взаємодії людей, при якій вони або переслідують несумісні цілі, або дотримуються несумісних цінностей і норм, намагаючись реалізувати їх у взаємовідносинах один із одним, або одночасно в гострій конкурентній боротьбі прагнуть досягнення однієї мети, яка може бути досягнутою лише однією з конфлікуючих сторін [3].

Міжособистісний конфлікт розвивається тоді, коли зіткнення (в одній або в декількох зі сфер: мотиваційній, когнітивній, організаційній, діяльній) несумісних тенденцій учасників міжособистісних відносин переходять в ефектно-емоційну сферу. Залучення емоційних відносин до міжособистісних зіткнень є причиною поширення конфліктних відносин у всіх сферах, що спотворює процеси сприйняття і розуміння опонентів, призводить до заперечення їхньої думки, цінностей, руйнує спільну діяльність, негативно впливає на організаційні компоненти взаємодії. Існує дві *форми перебігу конфліктів*:

- відкрита – відверте протистояння, зіткнення, боротьба;
- закрита, або латентна, коли відвертого протистояння нема, але точиться невидима боротьба між учасниками конфлікту. Досить часто після завершення конфлікту виникає постконфліктний синдром, який характеризується напруженням у відносинах сторін, які щойно конфліктували. Постконфліктний синдром у разі загострення може започаткувати новий конфлікт.

Основними складовими конфлікту є: учасники конфлікту; причини його виникнення; сприйняття конфліктуючими один одного в ситуації, що виникла (насправді чи уявно); спрямованість і емоційна виразність дій конфліктуючих.

У кожному конфлікті можна виділити його окремі компоненти (сторони) – пізнавальний, емоційний, вольовий. Пізнавальний компонент полягає в протиріччі сприймання тих чи інших подій, явищ, фактів його учасниками в існуючій ситуації, викривленні уявлень про індивідуальні особливості один одного та займану позицію, справжні причини напруженості, можливі варіанти вирішення проблеми. Конфлікт може також спричинитися акцентуванням уваги

не на цілісному тлі події, а на окремих її фрагментах (частинах, деталях); загостренням пам'яті на негативних обставинах, пов'язаних з контактами конфліктуючих у минулому; низьку критичність мислення, нездатність зрозуміти позицію іншого чи визнати правильність відмінної від своєї точки зору, тенденційність та упередженість оцінок.

Емоційний компонент конфлікту виявляється як взаємна антипатія чи особлива небезсторонність один до одного, взаємна подразливість та збудливість, агресивність та злобливість, неприйнятність емоційного стану іншої людини, емоційна тупість чи, навпаки, підвищена чутливість, а також як зневажливість, погорда, презирство, що підкреслено демонструється у спілкуванні.

Вольовий компонент конфлікту виражається через взаємну демонстрацію (звичайно – словесну) суперечності позицій, непоступливість, негативізм, небажання зрозуміти один одного і розібратися в ситуації, що склалася, затяте нав'язування своєї точки зору.

Зазначені компоненти конфлікту взаємодоповнюють один одного, щоразу виявляючись по-різному.

Конфлікт може виникнути непередбачене (випадково, ситуативно) чи викликатися спеціально (провокуватися), загострюватися при виникненні сприятливої ситуації. Є ще один варіант виникнення конфлікту, який полягає в поступовому накопиченні у стосунках різних, поки що незначних суперечностей, виникненні ворожнечі та її загостренні, „розпалюванні” родичами, близькими – аж до цілковитої неможливості нормального співіснування.

Конфлікти можна класифікувати за різними критеріями. Розглянемо їх докладніше.

За *факторами*, що їх спричинили, розрізняють:

- ділові конфлікти – орієнтація в конфлікті на об'єкт (тобто в його основі лежать об'єктивні фактори); такі конфлікти, як правило, успішно й швидко вирішуються;

- емоційні конфлікти – зазвичай базуються на складних міжособистісних стосунках та інших неявних суб'єктивних факторах (орієнтація на предмет). Такі конфлікти відбуваються в емоційному розпалі пізнього ступеня, зазвичай деструктивні, вирішуються складно [6].

За кількісними характеристиками залучення до них учасників конфлікти поділяються на внутрішньоособистісні, міжособистісні, внутрішньогрупові, міжгрупові.

Відповідно до складної структури моделі діяльності особистості доцільно міжособистісні конфлікти в педагогічному середовищі класифікувати таким чином: когнітивні, мотиваційні, діяльнісні, організаційні.

Джерелами когнітивних конфліктів, на думку Є. Дурманенко [1], є незрозуміння й недостатня кількість інформації, що відповідно спонукає до помилок в інтерпретації явищ, подій, процесів і до неправильного реагування на них. Конкуренція, що переходить у конфронтацію, яка призводить до зіткнення намірів і прагнень, є основою мотиваційних конфліктів. Діяльнісні міжособистісні конфлікти викликаються неузгодженістю і неефективною кооперацією, незадоволенням результатами спільної праці. Несумісність, невідповідність індивідуальних можливостей і можливостей, наданих структурі групи, спонукають до так званих організаційних конфліктів.

З метою попередження конфліктів у педагогічному середовищі ВНЗ важливим моментом є комплексне і системне вивчення й аналіз факторів, які підвищують імовірність виникнення міжособистісних конфліктів. Ці фактори важливо враховувати у роботі кураторам і викладачам академічних груп. До них належать:

- особистісні індивідуально-психологічні особливості членів групи;
- особливості когнітивної сфери членів групи;
- мотиви, цілі, цінності як окремих членів групи, так і переважаючі в групі в цілому;
- формальна й неформальна структури групи;
- стиль лідерства у групі;

- наявність мікрогруп і характер відносин між ними та їх лідерами тощо.

Щодо *методів попередження* міжособистісних конфліктів, Є. Дурманенко визначає такі:

- когнітивних – чітке і конкретне з'ясування позицій, відносин, понять; забезпечення зворотного зв'язку; збирання додаткової інформації;
- мотиваційних – прогнозування перспективи; спільне вирішення проблеми конструктивної конкуренції або кооперації;
- діяльнісних – підвищення ефективності спільної діяльності;
- організаційних – підвищення гнучкості системи і рольової динаміки [1].

Таким чином можна зазначити, що вивчаючи сутність, фактори, що їх спричиняють і методи вирішення конфліктів, студенти-першокурсники створюють позитивний мікроклімат в академічній групі, що, у свою чергу, безпосередньо впливає як на успішність їх навчання, так і на самопочуття студента у колективі академічної групи. Студенти набувають цінного й важливого досвіду вирішення майбутніх життєвих ситуацій. Групові процеси визначають і підкріплюють взаємні зобов'язання, а також накладають обмеження на поведінку й спрямування окремої людини. До перспектив дослідження можемо віднести вивчення засобів і шляхів попередження конфліктів у педагогічному і технічному ВНЗ, а також розробку психолого-педагогічних методів навчання розпізнання і ефективного вирішення конфліктних ситуацій.

Література

1. **Дурманенко Є. А.** Конфлікти в педагогічному середовищі: [монографія] / Євгенія Аристархівна Дурманенко. – Луцьк : РВВ „Вежа” Волин. держ. ун-ту імені Л. Українки, 2004. – 287 с.
2. **Капрара Дж.** Психология личности / Дж. Капрара, Д. Сервон. – Спб. : Питер, 2003. – 640 с.
3. **Краткий** психологический словарь / [сост. Л. А. Карпенко]. – М. : Политиздат, 1985. – 431 с.

4. Лосєва Н. М. Самореалізація викладача-куратора: навч.-метод. посіб. / Наталія Миколаївна Лосєва. – Донецьк: ДонНУ, 2004. – 227 с.

5. Лузан П. Академічна група в контексті проблем виховання студентської молоді / П. Лузан, І. Зайцева // Освіта і управління. – 2002. – Т. 5, № 1. – С. 151-156.

6. Лукашенко А. О. Педагогічні умови формування конфліктологічної компетентності вчителя загальноосвітнього навчального закладу: дис. ... кандидата пед. : 13.00.04. / Лукашенко Антон Олександрович. – Харків, 2005. – 205 с.

7. Секун В. И. Индивидуально-психологические особенности и взаимоотношения студентов. (Опыт социально-психологического исследования) / В. И. Секун. – Минск : Вышэйш. школа, 1976. – 188 с.

8. Социология / Н. Смелзер; [пер.с англ]. – М. : Феникс, 1994. – 688 с.

9. Столяренко Л. Д. Педагогическая психология / Л. Д. Столяренко. – Ростов-на-Дону : Феникс, 2000. – 544 с.

10. Steinberg L. Adolescence / L. Steinberg. – 2-d edition. – New York: Mc Graw-Hill Inc., 1989. – p. 465.

Marina O. V.

Conflicts and Ways of overcoming Them in a First-Year Students' Academic Group

The article deals with the problem of conflicts in the academic group of first-year students, their role in group formation, establishing interpersonal relations between first-year students; reasons of conflicts origin; criteria of classifying conflicts; existing types of conflicts; ways and methods of their prevention; factors to study in order to heighten the efficiency of settling a conflict. The connection of conflicts with stages of academic group formation has been studied; the stages of academic group formation have been researched; their psychological and pedagogical characteristics have been given. The role of conflicts in first-year students' relationship-building has been studied. The notions „conflict”, „interpersonal conflict” have been defined; the conditions of their origin have been studied; the stages of their course have been defined and characterized; the notion of a post-conflict syndrome has been defined. In the article the constituents of a conflict have been viewed, its components have been comprehensively studied; various criteria of classifying conflicts have been studied. The sources of conflict origin have been researched; the factors that

increase the probability of conflicts origin have been singled out; various methods of preventing conflicts in an academic group have been studied in the article.

Key words: conflict, interpersonal conflict, academic group, first-year students.

Відомості про автора

Маріна Олена Володимирівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри практики англійського усного та писемного мовлення Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди.

Стаття надійшла до редакції 01.07.2013 р.

Прийнято до друку 27.12.2013 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Коваленко О. А.